

Západočeská univerzita v Plzni

Filozofická fakulta

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Kateřiny Dobrovolné:

Tématické a motivické transformace aktérů českých démonologických pověstí (2018)

vypracoval: PhDr. Jaroslav Otčenášek, Ph.D., Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.,
Praha

Posuzovaná disertační práce svým tématem spadá do oblasti výzkumů současné narativity folklorního původu či folklorního charakteru a je zaměřena na problematiku západní Čech. Kolegyně Dobrovolná se rozhodla provést vlastní terénní výzkum a jeho výsledky interpretovat v rámci současného českého bádání na tomto poli. K tomu pak připojuje katalogizaci zachycených příběhů a pokouší se o jejich výklad v kontextu odborné folkloristiky.

Kolegyně Dobrovolná rozčlenila práci do tří větších celků. V prvním, který bychom mohli označit jako *teoretickou část*, se poměrně úspěšně pokouší synteticky prezentovat výklad klíčových odborných termínů a pojmů a zabývá se též podobou (nejen) současného stavu bádání v této sféře. Druhý celek se zaměřuje na charakteristiku jednajících postav, které doplňují autorčiny závěry ohledně realističnosti a agresivity postav včetně exkursu do teorie pedagogiky (funkce strašidelných příběhů při výchově dětí). Jednotlivé podkapitoly jsou doprovázeny ukázkami z rozhovorů. Třetí oddíl obsahuje katalog zachycených vyprávění. Výstavba disertační práce je logická a smysluplná.

V *Úvodu* kolegyně Dobrovolná vcelku srozumitelně objasňuje podstatu disertační práce, vysvětluje, jak chápe práci se současnou narativitou folklorního charakteru, stanovuje hlavní cíle své práce a naznačuje také možnosti odborného využití výsledků jejího bádání. V další kapitole se pak autorka zaměřuje na vymezení a vlastní využití výzkumných metod týkajících se sběru dat, jejich pasportizace i následné analýzy. Kolegyně Dobrovolná tu prokazuje odpovídající znalost postupů při vědeckém výzkumu i dobrou orientaci v příslušné literatuře.

Třetí kapitola se zaměřuje na klíčové pojmy, zvláště termíny používané slovesnou folkloristikou a jejich členění i vzájemné přesahy, detailnější je zejména zamyšlení nad "tradiční" a "současnou" pověstí. Autorka opět prokazuje dobrou orientaci v odborné literatuře na toto téma, snad jen asi z

jazykových důvodů pomíjí celou řadu monografií a sborníků na toto téma ze Slovinska (s výjimkou M. Mencej) či Chorvatska, kde jsou bádání v této oblasti již značně pokročilá, taktéž postrádám některé práce kolegů ze Slovenska (T. Bužekové, Z. Panczové apod.).

Čtvrtá kapitola zabývající se stavem (nejen) současného bádání, jak to autorka sama označuje, není vytvořena zcela vyváženě. Jednotlivé stručné charakteristiky folkloristických teorií místy působí příliš zkratkovitě a zjednodušeně, což patrně souvisí s hlavním informačním zdrojem, se kterým autorka pracovala - se skripty P. Šidáka (Šidák 2013) - určitě to není vhodný zdroj informací pro disertační práci. Tvzení, že na základě katalogu Aarne-Thompsona je možné sledovat migraci jednotlivých látek na území Evropy je poměrně absurdní atd. Pokud autorka disertační práce považovala za nutné takovýto přehled teorií zařadit, pak jej měla konstruovat asi jinak. Navazující pátý oddíl se soustřeďuje na charakteristiku lokalit, přináší vcelku jasné a výstižné, byť všeobecně poměrně známé vyhodnocení typů míst, kde se se strašidly lze setkat a proč.

Šestý oddíl se soustřeďuje na jednající postavy - aktéry démonologických pověstí. Autorka vhodně zařadila mezi své popisy ukázky z rozhovorů, které velmi pěkně doplňují její konstatování. Zajímavá jsou některá srovnání minulých a současných atributů jednajících démonických bytostí (lektvary starých čarodějnic versus příprava exotických pokrmů dnes apod.). Taktéž správně zachycuje podmíněnost představ o vzhledu některých démonů v představách současné společnosti jejich televizním či filmovým spodobněním (vodník). V dalších podkapitolách pak autorka pokračuje v rozpracování svých představ o průběhu transformací tradičních strašidel v ta dnešní (otázka fluida a jeho atributů a podob atd.). Následné objasňování (pedagogických) funkcí numinózního folkloru je spíše jen nastíněno. Lze například mezi demony řadit sociální službu – *Jestli budeš zlobit, vezme si tě sociálka/půjdeš do děcáku?* Charakteristika postavy čerta vychází z již zastaralých pramenů (Národopisná encyklopedie), tvzení, že pohádka Čert a Káča je české specifikum, není ve skutečnosti ničím podložené, je to mezinárodně rozšířený syžet (viz ATU 1164). U citování Národopisné encyklopedie by bylo také vhodné uvádět autora konkrétního hesla. U zmiňované pedagogické funkce opomíjí autorka i vzdělávací rozměr, který některé démonologické příběhy bezesporu měly. V sedmém oddíle po kratším úvodu následují ukázky z rozhorů týkající se tajemna, neznáma a strachu.

Následuje 8. kapitola - katalogizace démonologických pověstí vč. interpretací. Autorka pracuje s nejnovější příručkou - s Lufferovým Katalogem českých démonologických pověstí, což zabezpečuje odbornou úroveň této činnosti. Co

se týče interpretací - asi největší výhrady bych měl k aplikaci již překonaných Jungových archetypálních teorií. Strach jako takový je vyšším obratlovcům dán geneticky, v případě člověka je vývojem lidské rasy rozšířen či prohlouben, ale nikoliv podmíněn. Ale to by byla již debata jiného typu. K sestavení samotného katalogu výhrad nemám, odpovídá současnému stavu poznání.

V závěru, který je možná až příliš stručný, autorka shrnuje výsledky svého výzkumu, upřesňuje své závěry, které ale končí poněkud nešťastným konstatováním po vzoru dr. Šrámkové z Národopisné encyklopedie, o neustálé živosti slovesného folkloru i dnes. Folklor je termín označující vybrané projevy vybrané části lidské kultury v jisté době a na jistém území, což dnes dávno neplatí. Proto mezi tradiční slovesný folklor a dnešní obecnou popkulturní narativitu inspirovanou folklorem či z folkloru vycházející (vč. folklorismů) nemůžeme klást rovnítko.

Po jazykové stránce lze práce hodnotit jako velmi dobrou, některé chyby či nedostatky jsou spíše přehlédnutími - např. chybějící stránky v odkazu na literaturu na s. 12 (Ellis 2003:...). Co se týče slovních obrátů a spojení, tak se tu někdy setkáme s ne zcela přesnými tvrzeními - např. na s. 15 je uváděna antická mytologie - nic takového ale neexistovalo, přesnější by v tomto kontextu bylo *starověké mytologie*, či *mytologie starověkých národů*. Claude Lecouteux není Lecoteux (s. 41).

Je bezesporu nutné ocenit, jak si kolegyně Dobrovolná poradila s terénním výzkumem i s přepisy záznamů a sestavováním katalogu. Na celé práci je patrné hluboké zaujetí autorky a snaha co nejlépe dostat vytýčenému směru bádání. Kolegyně Dobrovolná prokázala schopnost samostatné tvůrčí práce, dobrou orientaci v odborné literatuře a schopnosti aplikovat teoretická i praktická řešení ve vybrané oblasti. I přes dílčí výhrady k některým úsekům práce musím v kontextu folkloristických bádání posledních padesáti let doporučit, aby komise uznala disertaci K. Dobrovolné jako náležitý podklad pro získání titulu Ph.D.

Praha 8. 6. 2018

PhDr. Jaroslav Otčenášek, Ph.D.

